

УДК 343.13:342.7:341.231.14:340.12

DOI <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2026.01.3.21>

ВЕРХОВЕНСТВО ПРАВА У ПРАКТИЦІ ЗАСТОСУВАННЯ ЗАПОБІЖНИХ ЗАХОДІВ: МІЖ ЕФЕКТИВНІСТЮ КРИМІНАЛЬНОГО ПЕРЕСЛІДУВАННЯ ТА ЗАХИСТОМ СВОБОДИ ОСОБИ

Сергєєва Д.Б.,

доктор юридичних наук, професор,
заслужений юрист України
головний науковий співробітник
Національної академії Служби безпеки України
ORCID: 0000-0003-1005-7046

Погорецький М.М.,

доктор юридичних наук, старший дослідник,
доцент кафедри кримінального права і кримінології
Національної академії Служби безпеки України
ORCID: 0000-0003-2888-0911

Сергєєва Д.Б., Погорецький М.М. Верховенство права у практиці застосування запобіжних заходів: між ефективністю кримінального переслідування та захистом свободи особи.

У статті досліджено реалізацію верховенства права у практиці застосування запобіжних заходів як найбільш інтенсивної форми процесуального втручання держави у право на свободу та особисту недоторканність. Обґрунтовано, що верховенство права в цій сфері має розглядатися не як декларативний принцип, а як практичний стандарт контролю дискреції слідчого судді та суду, який проявляється у вимогах юридичної визначеності, несвавільності, пропорційності, альтернативності та перевірюваності судових рішень. Показано, що "якість закону" у detenційних рішеннях охоплює не лише формальну наявність процесуальної норми, а й її передбачуваність, узгодженість та здатність правової процедури запобігати свавіллю через змістовний судовий контроль, належне мотивування та можливість ефективного перегляду. Доведено, що обґрунтована підозра виконує роль первинного фільтра правомірності обмеження свободи, встановлюючи мінімальний поріг фактологічної достатності й унеможливаючи застосування ізоляційних заходів на підставі припущень. Ризики розкрито як прогностичну підставу, яка підлягає доведенню на основі конкретних фактичних індикаторів, з обов'язковою індивідуалізацією та заборонаю шаблонних формулювань.

Встановлено, що пропорційність і реальна альтернативність становлять "ядро" верховенства права при виборі запобіжного заходу та унеможливають автоматизм застосування тримання під вартою, вимагаючи аналізу менш інвазивних засобів і доведення їх недостатності у конкретній справі. Акцентовано на динамічному характері контролю тримання під вартою: підстави, достатні на початковому етапі, з часом можуть втратити переконливість, що обумовлює необхідність оновлення фактичного обґрунтування та повторної оцінки ризиків при кожному продовженні строків. Запропоновано практичні рекомендації щодо структури мотивування ухвал, "тесту оновлення" підстав, стандартів оцінки альтернатив і часових параметрів обмеження свободи, а також окреслено запобіжники від зловживань процесуальними правами і повноваженнями. Окремо наголошено, що в умовах воєнного стану підвищені ризики не можуть слугувати підставою для зниження стандартів доказовості та судового контролю, а потребують посилення гарантій несвавільності й мінімізації втручання у свободу особи.

Ключові слова: верховенство права; запобіжні заходи; тримання під вартою; право на свободу та особисту недоторканність; якість закону; юридична визначеність; обґрунтована підозра; ризики; пропорційність; альтернативність; судовий контроль; зловживання процесуальними правами.

Serhieieva D.B., Pohoretskyi M.A. The Rule of law in the practice of applying preventive measures: between the effectiveness of criminal prosecution and the protection of individual liberty.

The article examines the implementation of the rule of law in the practice of applying preventive measures as the most intensive form of procedural interference by the state with the right to liberty and

personal security. It is substantiated that, in this sphere, the rule of law should be understood not as a declarative principle but as a practical standard for controlling the discretion of the investigating judge and the court, manifested through the requirements of legal certainty, non-arbitrariness, proportionality, subsidiarity (alternativeness), and the verifiability of judicial decisions. It is demonstrated that the "quality of the law" in detention-related decisions encompasses not only the formal existence of a procedural rule but also its foreseeability, coherence, and the capacity of the legal procedure to prevent arbitrariness through substantive judicial control, proper reasoning, and the possibility of effective review. It is proven that reasonable suspicion serves as a primary filter of the lawfulness of restricting liberty by establishing a minimum threshold of factual sufficiency and precluding the application of custodial measures based on assumptions. Risks are revealed as a prognostic ground that must be proven on the basis of specific factual indicators, with mandatory individualization and a prohibition on template reasoning.

It is established that proportionality and genuine alternativeness constitute the "core" of the rule of law when selecting a preventive measure and preclude the automatic application of pre-trial detention, requiring an analysis of less intrusive means and proof of their insufficiency in the concrete case. Emphasis is placed on the dynamic nature of judicial control over detention: grounds that are sufficient at the initial stage may lose their persuasiveness over time, which necessitates updating the factual justification and reassessing risks at each extension of detention. Practical recommendations are proposed regarding the structure of judicial reasoning, a "grounds-renewal test," standards for assessing alternatives and the temporal parameters of liberty restrictions, as well as safeguards against abuses of procedural rights and powers. Particular attention is paid to the fact that, under martial law, heightened risks cannot serve as a basis for lowering standards of proof and judicial control; on the contrary, they require strengthening guarantees of non-arbitrariness and minimizing interference with personal liberty.

Key words: rule of law; preventive measures; pre-trial detention; right to liberty and personal integrity; quality of law; legal certainty; reasonable suspicion; risks; proportionality; alternatives; judicial control; abuse of procedural rights.

Постановка проблеми. Право на свободу та особисту недоторканність належить до ядра конституційних прав людини й водночас є одним із ключових критеріїв демократичної правової держави. Його обмеження у кримінальному провадженні допускається лише у випадках і за процедурою, встановлених законом, за умови дотримання конвенційних стандартів, які формують мінімальний рівень гарантій від свавілля [4; 5; 23]. Саме тому інститут запобіжних заходів, зокрема затримання і тримання під вартою, виступає "точкою напруження" між потребою ефективного кримінального переслідування та обов'язком держави забезпечити реальний, а не декларативний захист свободи особи [3; 8; 24]. У цій площині верховенство права перестає бути абстрактною категорією і проявляється як сукупність вимог до якості правової процедури: законність, юридична визначеність, пропорційність, мотивованість і судова контрольованість рішень про втручання у свободу [2; 7].

Актуальність проблеми зумовлюється тим, що в національній практиці застосування запобіжних заходів зберігається ризик формалізації судового контролю та інерційного використання ізоляційних заходів як універсального засобу "процесуальної ефективності", що суперечить гуманістичній моделі кримінального процесу. Навіть за наявності розвиненої нормативної процедури у КПК, саме практика мотивування та перевірюваності рішень про запобіжні заходи часто визначає, чи є позбавлення свободи правомірним у сенсі Конвенції, чи набуває ознак свавільного втручання [4; 23]. Показовим є те, що Європейський суд з прав людини у справах проти України неодноразово фіксував порушення стандартів статті 5 ЄКПЛ у ситуаціях, коли національні органи застосовували формально коректні процедури, але не забезпечували належної якості обґрунтування, конкретизації ризиків і динамічної перевірки підстав тримання під вартою [25; 26; 28; 29]. У рішеннях Суду простежується сталість критики повторювання "типових" підстав без опори на конкретні факти, ігнорування альтернатив тримання під вартою, а також використання позбавлення свободи як інструменту утримання особи під контролем держави без належних процесуальних гарантій [23; 25; 28].

Сутність проблеми полягає в тому, що ефективність кримінального переслідування як легітимна мета запобіжних заходів не повинна підміняти собою стандарти верховенства права. Застосування запобіжного заходу має слугувати забезпеченню належної процесуальної поведінки підозрюваного (обвинуваченого), а результативність розслідування не може досягатися ціною зниження вимог до "обґрунтованої підозри" чи доказування ризиків [8; 15; 31]. Особливої ваги набуває проблема розуміння та застосування стандарту "обґрунтована підозра" як первинної підстави обмеження свободи, адже саме цей стандарт відмежовує допустиме втручання від свавільного затримання та

тримання під вартою [8; 15; 26]. В українській доктрині обґрунтовано, що "обґрунтована підозра" є найнижчим стандартом доказування і не може ототожнюватися з доведеністю винуватості, проте й не допускає побудови підозри на припущеннях чи загальних характеристиках особи [8; 15]. Водночас практика свідчить, що належна оцінка обґрунтованості підозри нерозривно пов'язана з оцінкою ризиків і пропорційності обраного обмеження свободи, включно з необхідністю розгляду альтернатив [23; 31].

Проблематика ускладнюється умовами воєнного стану, коли об'єктивно зростають ризики неналежної процесуальної поведінки (переховування, вплив на учасників провадження, продовження протиправної діяльності), а тому підвищується спокуса надмірної "процесуальної жорсткості". Однак саме в таких умовах верховенство права має набувати максимальної практичної виразності: посилення публічних інтересів не скасовує вимог юридичної визначеності, пропорційності та судового контролю, а навпаки потребує додаткових запобіжників від зловживань і помилок правозастосування [1; 9; 10; 16; 31]. У цьому контексті особливого значення набуває питання про стандарти мотивування рішень слідчого судді, динамічний характер підстав тримання під вартою, а також реальну, а не формальну альтернативність ізоляційних запобіжних заходів [23; 28; 29].

Отже, необхідність нового наукового осмислення зумовлена потребою запропонувати інтегративну, практико-орієнтовану модель реалізації верховенства права у застосуванні запобіжних заходів, яка, з одного боку, забезпечує ефективність кримінального переслідування, а з іншого — гарантує захист свободи особи через чіткі вимоги до обґрунтованості підозри, доказування ризиків, застосування тесту пропорційності, належного мотивування та судового контролю за тривалістю обмеження свободи [2; 3; 7; 23; 31].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематика реалізації верховенства права під час застосування запобіжних заходів перебуває у фокусі сучасної кримінально-процесуальної доктрини, насамперед у зв'язку з потребою забезпечити баланс між ефективністю кримінального переслідування та захистом права на свободу й особисту недоторканність. Методологічний каркас такого аналізу задається загальнотеоретичними та доктринальними джерелами, що розкривають зміст верховенства права, його структурні елементи (законність, юридична визначеність, заборона свавілля, пропорційність, ефективний судовий контроль) та їхню практичну застосовність у правозастосуванні [1; 2; 7]. У межах цієї парадигми значний інтерес становлять роботи, орієнтовані на інтегративне бачення верховенства права в діяльності правоохоронних органів і суду, де інститут запобіжних заходів розглядається як один із найбільш "чутливих" індикаторів реального дотримання прав людини та меж державної дискреції [1].

Окремий напрям сучасних досліджень присвячено стандартам правомірності обмеження прав людини на стадії досудового розслідування та ролі доказування як юридичного механізму легітимації втручання у права особи. У цьому контексті вагомими є напрацювання щодо доказування правомірності обмеження прав людини у досудовому розслідуванні, де обґрунтовується необхідність операціоналізації критеріїв "правомірного втручання" в судовому контролі та підвищення вимог до аргументації сторони обвинувачення [3]. Суміжно розробляються питання допустимих меж процесуальної дискреції та ризиків зловживання процесуальними правами і повноваженнями, що безпосередньо відбивається на якості ініціювання та підтримання клопотань про запобіжні заходи, а також на стандартах судового реагування [1; 16].

Найбільш розробленим у науці блоком є проблема "обґрунтованої підозри" як первинної підстави застосування запобіжного заходу та продовження строків тримання під вартою. Дослідження В.Т. Нора та М.І. Шевчука акцентує на конвенційних підходах до цього стандарту і їх співвідношенні з українською практикою, зокрема щодо недопустимості формального підтвердження підозри та необхідності збереження її "динамічності" при тривалому обмеженні свободи [8]. У близькому напрямі М.А. Погорецький та О.А. Міцкан аналізують стандарт доказування "обґрунтована підозра" у практиці ЄСПЛ та вплив відповідних підходів на національне правозастосування, підкреслюючи, що цей стандарт є нижчим за доведення винуватості, проте повинен спиратися на реальні фактичні дані, здатні переконати об'єктивного спостерігача [15]. У ширшому контексті проблем доказового права М.А. Погорецький порушує питання доказів і доказування, що дозволяє концептуально пов'язати якість доказової бази з межами допустимого процесуального примусу та стандартами судового контролю [11; 12; 13; 32].

Паралельно розвивається наукова лінія, спрямована на аналіз кримінального процесу в умовах воєнного стану, де інститут запобіжних заходів набуває додаткових ризиків як через об'єктивне ускладнення забезпечення належної процесуальної поведінки, так і через потенційну тенденцію до "підвищеної суворості" правозастосування. У цьому контексті М.А. Погорецький досліджує новели КПК і виклики правам людини, наголошуючи на необхідності збереження стандартів захисту

прав навіть за умов підвищених загроз [10], а також окреслює проблемні питання застосування новел КПК у період воєнного стану, що прямо впливає на практику обрання запобіжних заходів [9; 17]. Питання пропорційності обмеження свободи в умовах воєнного стану спеціально розкрито О.Ю. Хаблом, який підкреслює потребу балансу публічних та приватних інтересів за умови наявності процесуальних запобіжників від зловживань [31]. Okремо слід відзначити дослідження судового контролю як гарантії справедливого й допустимого доказування, де судовий контроль розглядається не лише як формальна стадія, а як змістовний механізм забезпечення стандартів верховенства права в процесі прийняття рішень про обмеження прав [22].

Інститут заходів забезпечення кримінального провадження у сучасній доктрині обґрунтовано розглядається як системний процесуальний механізм гарантування дієвості провадження, який водночас є формою легітимного державного втручання у сферу прав і свобод людини, а отже потребує підвищених стандартів правової визначеності, належної процедури та судового контролю. У цьому контексті показовою є монографія В.І. Фаринника, у якій заходи забезпечення кримінального провадження проаналізовано крізь призму їх функціонального призначення, системних зв'язків і практики застосування, що дозволяє трактувати відповідні заходи не як "технічний інструментарій" сторони обвинувачення, а як юридично формалізований спосіб досягнення процесуальних цілей із вбудованими гарантіями від свавілля [30]. Автор акцентує, що допустимість і ефективність застосування заходів забезпечення визначаються не самим фактом їх передбачення законом, а дотриманням сукупності умов і процедурних передумов, серед яких центральне місце посідають обґрунтованість ініціювання, співмірність втручання з процесуальною метою, належне мотивування процесуальних рішень та контрольованість їх застосування з боку суду [30]. Така постановка питання є методологічно важливою для аналізу запобіжних заходів як різновиду заходів забезпечення, оскільки дозволяє інтегрувати їх у ширшу логіку процесуального примусу: запобіжний захід має обиратися не як "за замовчуванням" найбільш сувора реакція, а як необхідний і достатній засіб для нейтралізації конкретних ризиків, з обов'язковим розглядом альтернатив і мінімізацією втручання у право на свободу особи [30]. Відтак підхід, запропонований у зазначеній монографії, формує теоретичну основу для висновку, що якість правозастосування у сфері запобіжних заходів має оцінюватися за критеріями правової визначеності, обґрунтованості, пропорційності та ефективного судового контролю як системних характеристик усього інституту заходів забезпечення кримінального провадження [30].

Водночас аналіз останніх публікацій засвідчує певну фрагментарність наукових підходів: значна частина праць зосереджується або на стандарті обґрунтованої підозри, або на пропорційності, або на особливостях воєнного стану, тоді як потребує подальшого розвитку комплексна модель, що поєднує у єдиній логіці вимоги верховенства права, стандарти доказування, заборону зловживань, алгоритм пропорційності й альтернативності та динамічний судовий контроль за тривалістю обмеження свободи особи [1–3; 8–11; 15–17; 22; 31].

Метою цієї статті є обґрунтування та розроблення практико-орієнтованої моделі реалізації верховенства права у практиці застосування запобіжних заходів, яка забезпечує баланс між ефективністю кримінального переслідування та захистом права на свободу й особисту недоторканність, через визначення критеріїв правомірності обмеження свободи, стандартів обґрунтованої підозри, доказування ризиків, пропорційності й альтернативності, а також вимог до мотивованості та динамічного судового контролю за тривалістю запобіжних заходів

Матеріали і методи. Матеріали дослідження становлять норми міжнародного та національного права, що визначають межі й процедури обмеження права на свободу та особисту недоторканність у кримінальному провадженні, зокрема Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод і Конституція України, а також доктринальні стандарти верховенства права, сформульовані Венеційською Комісією та узагальнені в її аналітичних документах [2; 4; 5; 7]. Емпіричну основу аналізу становить практика ЄСПЛ у справах проти України щодо статті 5 Конвенції, яка використана для виокремлення критеріїв правомірності позбавлення свободи та типових дефектів національної практики, а також сучасні наукові праці з проблем доказування правомірності обмеження прав людини, стандарту «обґрунтована підозра», пропорційності та судового контролю у кримінальному процесі [3; 8; 15; 22; 23; 25–29; 31].

Методологія ґрунтується на поєднанні догматичного (нормативного) аналізу, системно-структурного підходу та конвенційно-орієнтованого тлумачення (ECHR-friendly interpretation) для узгодження національного регулювання й практики застосування запобіжних заходів із європейськими стандартами захисту прав людини [4; 23]. Для виявлення причинно-наслідкових зв'язків між процесуальними рішеннями і порушеннями права на свободу застосовано метод аналізу судової практики та порівняльної інтерпретації правових позицій ЄСПЛ, а для формулювання практичних висновків — елементи проблемно-орієнтованого та конструктивного підходів, спрямованих на

розроблення критеріїв оцінювання обґрунтованості підозри, доказування ризиків, пропорційності й альтернативності, а також стандартів мотивованості та динамічного судового контролю [3; 8; 15; 22; 31].

Виклад основного матеріалу. Верховенство права у сфері застосування запобіжних заходів слід розуміти не як декларативну цінність або "загальний принцип", а як практичний стандарт контролю дискреції держави під час обмеження права на свободу й особисту недоторканність. У цьому вимірі верховенство права виконує дві взаємопов'язані функції: по-перше, визначає межі допустимого втручання у свободу особи, а по-друге, встановлює вимоги до процедури та аргументації, які унеможливають свавілля і перетворюють позбавлення свободи на юридично контрольовану дію в рамках справедливого процесу [2; 7]. Тому ключовою ознакою реалізації верховенства права у "детенційних" рішеннях є підконтрольність і перевірюваність дискреційних рішень слідчого судді та суду: законність у формальному сенсі набуває змісту лише тоді, коли судові рішення може бути раціонально перевірене за критеріями фактичної обґрунтованості, правової визначеності, пропорційності та необхідності [2; 23].

Загальні орієнтири такого розуміння верховенства права надають документи Венеційської Комісії, які акцентують, що правовладдя — це насамперед запобігання свавіллю, наявність "якості закону", юридичної визначеності та ефективного контролю за здійсненням владних повноважень [2; 7]. Для кримінального провадження ці вимоги набувають особливого змісту, оскільки запобіжні заходи, будучи частиною заходів забезпечення кримінального провадження, спрямовані на досягнення легітимних процесуальних цілей, але можуть істотно обмежувати фундаментальні права людини. Саме тому доктрина підкреслює: процесуальний примус є допустимим лише за умови, що він "вбудований" у належну правову процедуру, має чітко окреслену мету, застосовується як необхідний і співмірний засіб та супроводжується гарантіями від зловживань [1; 30]. У площині запобіжних заходів це означає, що дискреція держави не є "вільним розсудом": вона обмежена правовими стандартами, які зобов'язують суд показати, чому саме в конкретній справі позбавлення свободи є виправданим і чому менш інвазивні заходи є недостатніми [23; 31].

Практичний характер верховенства права проявляється у структурі судового контролю. Судовий контроль при обмеженні свободи виконує не процедурно-формальну, а змістовну функцію: він має перетворити твердження сторони обвинувачення на перевірювану систему аргументів і фактів. Відтак предметом судового контролю стає не лише відповідність клопотання формальним вимогам, а й якість доведення підстав застосування запобіжного заходу, зокрема наявність "обґрунтованої підозри" та конкретизованих ризиків, а також логіка вибору заходу з огляду на пропорційність і альтернативність [8; 15; 31]. У цьому сенсі судова дискреція є похідною від доказової основи: коли підстава обмеження свободи не підтверджена достатніми фактичними даними або ризики сформульовані абстрактно, суд не може "компенсувати" дефіцит доказів власним припущенням чи загальними міркуваннями про тяжкість обвинувачення. Такі рішення руйнують вимогу несвавільності та перетворюють позбавлення свободи на результат не правового аналізу, а неконтрольованого розсуду [23; 28; 29].

Контроль дискреції у сфері запобіжних заходів пов'язаний і з вимогою юридичної визначеності. Юридична визначеність не обмежується чіткістю норм; вона включає передбачуваність практики їх застосування, послідовність критеріїв оцінки підстав обмеження свободи та недопустимість "обхідних" механізмів фактичного утримання особи під контролем держави поза належними гарантіями. Саме такий підхід впливає з конвенційного стандарту законності позбавлення свободи, який охоплює також "якість закону" та відповідність принципу верховенства права [4; 23]. Тому правова визначеність у цьому контексті означає: судові рішення має бути достатньо конкретним, щоб адресат (підозрюваний, захисник, суспільство) міг зрозуміти, які факти покладено в основу підозри, які ризики визнано доведеними, чому відхилено альтернативи та чому саме такий строк обраного обмеження свободи є необхідним [23; 31]. Натомість шаблонні формули або повторювання загальних підстав без їх індивідуалізації створюють простір для непередбачуваності й підміни правового регулювання суддівським "автоматизмом", що прямо суперечить суті верховенства права [28; 29].

Питання правомірності обмеження свободи у провадженнях, де істотне значення мають статусні гарантії та інституційна незалежність, потребує врахування доктринально розроблених підходів до кримінально-процесуальних гарантій, меж процесуального примусу та особливостей притягнення до юридичної відповідальності суб'єктів зі спеціальним статусом. У цьому контексті концептуально важливим є розуміння кримінально-процесуальних гарантій як системи нормативних і процедурних засобів, спрямованих на запобігання свавіллю та забезпечення справедливості процесу, що має безпосереднє значення для застосування запобіжних заходів і стандартів судового контролю [18]. Суміжно, дослідження проблем кримінальної відповідальності суддів за постановлення не-

правосудного рішення та пов'язаних із цим матеріально- й процесуально-правових питань підкреслюють необхідність збереження балансу між ефективністю кримінального переслідування і гарантіями незалежності судової влади, у тому числі через підвищені вимоги до обґрунтованості процесуальних рішень, які можуть створювати ризик тиску або підміни правової процедури [14; 20]. У розвитку цієї логіки монографічне дослідження гарантій суддівської незалежності при притягненні суддів до юридичної відповідальності акцентує на тому, що процесуальні інструменти мають застосовуватися як засоби забезпечення належної правової процедури, а не як механізми фактичного домінування держави над особою, що особливо релевантно при вирішенні питань тримання під вартою та альтернативності обмеження свободи [19]. Аналогічно, аналіз особливостей здійснення кримінального провадження щодо народних депутатів демонструє, що спеціальні процесуальні режими й гарантії не скасовують загальних вимог верховенства права, але підвищують значення ретельної перевірки підстав обмеження свободи, пропорційності та недопущення формалізму у судових рішеннях [21].

Окремого значення набуває контроль дискреції в умовах воєнного стану. Воєнний контекст справді впливає на фактичну оцінку ризиків (зокрема ризику переховування, впливу на учасників процесу або продовження злочинної діяльності), однак не скасовує і не "послаблює" базових вимог верховенства права. Навпаки, підвищені ризики та розширення повноважень сторони обвинувачення збільшують потребу в інтенсивнішому судовому контролі, більшій доказовій вимогливості та ретельнішій аргументації пропорційності обмеження свободи [10; 31]. У наукових підходах слушно підкреслюється, що допустиме зміщення акценту на публічний інтерес можливе лише за умови встановлення гарантій, які унеможливають зловживання процесуальними інструментами та забезпечують збереження стандартів прав людини [1; 16; 31]. Це означає, що воєнний стан не може бути універсальним "поясненням" для шаблонного застосування тримання під вартою; він має оцінюватися як контекст, який потребує більш переконливого доведення і більш структурованого судового рішення.

Отже, верховенство права як практичний стандарт контролю дискреції при обмеженні свободи проявляється через вимоги до якості судового контролю та аргументації: позбавлення свободи має бути юридично визначеним, несвавільним, фактично обґрунтованим, пропорційним і таким, що підлягає ефективній перевірці. Реалізація цих вимог у судовій практиці визначає, чи слугуватимуть запобіжні заходи легітимним інструментом забезпечення кримінального провадження, чи перетворюватимуться на форму непрямого покарання та процесуального домінування держави над особою, що несумісно з верховенством права [2; 7; 23; 30].

Нормативна система права на свободу та запобіжних заходів у кримінальному провадженні формується як багаторівнева сукупність взаємопов'язаних стандартів, у межах якої міжнародні (конвенційні) гарантії задають мінімальний рівень захисту від свавілля, конституційні приписи визначають базові межі допустимого втручання держави у свободу особи, а національне кримінальне процесуальне право конкретизує процесуальний механізм і процедурні запобіжники застосування запобіжних заходів. Ця система не є сукупністю паралельних джерел: вона функціонує як єдина правова конструкція, де кожен рівень доповнює інший, а реалізація верховенства права забезпечується саме через їх узгоджене застосування у судовій практиці [2; 4; 5; 23].

Конвенційний рівень закріплює ключову формулу правомірності позбавлення свободи: ніхто не може бути позбавлений свободи інакше як у випадках, передбачених Конвенцією, та відповідно до процедури, встановленої законом [4]. У площині запобіжних заходів центральне значення має стандарт, за яким позбавлення свободи допускається, зокрема, у разі законного арешту або затримання особи з метою допровадження її до компетентного судового органу за наявності обґрунтованої підозри у вчиненні правопорушення, або коли це обґрунтовано необхідністю запобігти вчиненню правопорушення чи втечі після його вчинення [4]. Принципово важливо, що конвенційна "законність" не зводиться до формальної наявності норми: Конвенція вимагає, щоб процедура позбавлення свободи відповідала принципу верховенства права, а отже, забезпечувала захист від свавілля, передбачуваність застосування та можливість ефективного судового контролю [23]. Саме з цієї позиції вироблено практико-орієнтовані роз'яснення щодо застосування статті 5 Конвенції, які слугують методологічним орієнтиром для оцінювання правомірності затримання і тримання під вартою, зокрема щодо стандарту "обґрунтованої підозри", вимог до мотивування підстав тримання під вартою та необхідності реальної оцінки альтернатив [23].

Конституційний рівень формує загальну рамку допустимості втручання у свободу особи, визначаючи її як фундаментальне право, яке може бути обмежене лише у передбачених законом випадках, за наявності належної правової процедури та під судовим контролем [5]. Конституційне значення цього рівня полягає в тому, що він задає імперативні вимоги до змісту й форми будь-якого процесуального примусу, який призводить до позбавлення або обмеження свободи: держава

не може підміняти судовий контроль "процесуальною доцільністю", а обмеження свободи не може набувати характеру прихованого покарання чи превентивної ізоляції без належного обґрунтування [5]. У кримінальному провадженні це означає, що запобіжні заходи як інструмент забезпечення процесу мають застосовуватися у спосіб, який гарантує баланс між публічним інтересом у кримінальному переслідуванні та охороною конституційних прав людини [5; 2].

Національний процесуальний рівень забезпечує конкретизацію вказаних стандартів через нормативне регулювання запобіжних заходів як підсистеми заходів забезпечення кримінального провадження. КПК України закріплює мету застосування запобіжних заходів, визначає підстави їх обрання, перелік ризиків, що можуть обґрунтувати втручання у свободу, а також встановлює процедурні правила звернення з клопотанням, розгляду, ухвалення рішення, визначення строків, продовження та перегляду запобіжних заходів [3]. Важливим системним елементом є те, що законодавець пов'язує застосування запобіжного заходу з двоєдиною підставою: наявністю обґрунтованої підозри та наявністю ризиків, які дають достатні підстави вважати, що підозрюваний може перешкоджати кримінальному провадженню або вчинити інші передбачені законом дії [3]. Таким чином, нормативна модель КПК прямо орієнтує суд на доказову перевірку як "фактичного ядра" підозри, так і прогностичної складової ризиків, що зумовлює потребу у ретельному мотивуванні та індивідуалізації рішення [3; 8; 15].

Окремий аспект нормативної системи становить узгодженість національного розуміння "обґрунтованої підозри" із конвенційним стандартом. Доктрина й правозастосовна практика підкреслюють, що цей стандарт не може бути формальним: він має ґрунтуватися на фактичних даних, достатніх для переконання об'єктивного спостерігача, але водночас не ототожнюється зі стандартом доведення винуватості [8; 15]. Так само ризики, що обґрунтовують застосування запобіжного заходу, мають бути конкретизовані і підтверджені фактичними обставинами, а не повторені у вигляді шаблонних формул; інакше судовий контроль перетворюється на формальність, а обмеження свободи — на неконтрольований прояв дискреції [23].

У цій нормативній системі запобіжні заходи займають особливе місце як найбільш інтенсивні інструменти процесуального примусу, що здатні істотно впливати на реалізацію права на свободу. Відтак їх застосування має оцінюватися не лише за критерієм досягнення процесуальної мети, а й за критеріями верховенства права: законності, юридичної визначеності, пропорційності та контрольованості [2; 7; 31]. У монографічних дослідженнях інститут заходів забезпечення кримінального провадження обґрунтовано розкривається як системний механізм, у якому ефективність не може бути відірвана від гарантій прав людини, а правомірність втручання у свободу визначається сукупністю умов, процедурних передумов і змістовних критеріїв застосування [30]. Саме така постановка питання є визначальною для подальшого аналізу: належна нормативна система створює необхідні передумови, однак реальне втілення верховенства права залежить від того, як ці стандарти операціоналізуються у практиці доказування обґрунтованої підозри, доведення ризиків, оцінювання пропорційності та здійснення судового контролю за тривалістю обмеження свободи [3; 8; 15; 22; 23; 31].

"Якість закону" та юридична визначеність у сфері застосування запобіжних заходів є не другорядними технічними вимогами, а змістовними критеріями верховенства права, від яких безпосередньо залежить правомірність обмеження свободи. У контексті позбавлення свободи стандарт "законності" не може тлумачитися вузько як формальна наявність правової норми. Йдеться про те, що правова підстава і процедура мають відповідати таким вимогам, які здатні реально запобігати свавіллям: бути доступними, передбачуваними, внутрішньо узгодженими та такими, що дозволяють ефективний судовий контроль [2; 7]. Саме в цьому вимірі "якість закону" виступає процесуальною гарантією — вона обмежує дискрецію органів кримінальної юстиції і водночас створює для суду чіткі орієнтири, за якими перевіряється допустимість втручання у свободу [2; 23].

Юридична визначеність у застосуванні запобіжних заходів проявляється у двох взаємопов'язаних площинах. Перша — нормативна: закон має чітко й однозначно визначити мету, підстави, умови, суб'єктів, строки та процесуальні гарантії застосування запобіжних заходів, зокрема тримання під вартою. Саме тому КПК України встановлює рамкові критерії: двоєдину підставу (обґрунтована підозра + ризики), порядок звернення з клопотанням, процедуру судового розгляду, вимоги до строків та механізми перегляду обмеження свободи [3]. Друга площина — правозастосовна: навіть за наявності детально вписаної процедури юридична визначеність може бути зруйнована практикою "шаблонних" рішень, коли закон застосовують формально, без належної конкретизації фактичних підстав і без демонстрації причинно-наслідкового зв'язку між обставинами справи та необхідністю саме такого ступеня обмеження свободи [23; 28; 29]. У такому разі норма перестає виконувати гарантійну функцію і перетворюється на інструмент легалізації неконтрольованого розсуду.

Конвенційно-орієнтований підхід вимагає, щоб позбавлення свободи було не лише "законним" у національному сенсі, а й несвавільним. Практика ЄСПЛ у справах проти України демонструє, що порушення вимог юридичної визначеності часто виникає тоді, коли формально застосований правовий режим використовується для фактичного утримання особи під контролем держави без належних процесуальних гарантій. У справі «Доронін проти України» Суд констатував несумісність із принципом юридичної визначеності ситуації, коли адміністративний арешт було використано для забезпечення перебування особи в розпорядженні слідчих органів поза повним обсягом гарантій, притаманних кримінальному провадженню, що надало втручання ознак свавілля [25]. Такий підхід є релевантним для оцінювання будь-яких практик, що деформують процесуальну форму запобіжних заходів або підміняють її іншими режимами примусу, оскільки верховенство права вимагає прозорості правових підстав і передбачуваності процесуальної траєкторії обмеження свободи [23].

Особливої уваги потребує проблема юридичної визначеності в частині аргументації судового рішення. У сфері запобіжних заходів закон вимагає, щоб обмеження свободи ґрунтувалося на обґрунтованій підозрі та доведених ризиках, однак самі ці категорії не можуть функціонувати як "словесні маркери" без наповнення конкретним змістом [3; 8; 15]. Якщо суд обмежується посиланням на тяжкість підозри чи формально повторює перелік ризиків без індивідуалізації, виникає дефіцит юридичної визначеності: особа не може передбачити логіку судового втручання, а апеляційний перегляд не здатний ефективно перевірити правильність застосування закону. У справі «Темченко проти України» ЄСПЛ підкреслив, що відсутність пояснення, у який спосіб особа може впливати на свідків або перешкоджати провадженню, свідчить про недостатність мотивування та формальність підстав тримання під вартою [28]. Аналогічно у справі «Харченко проти України» Суд критикував системне повторювання стандартних підстав без належної конкретизації і без аналізу можливості альтернатив, що є проявом відхилення від стандарту "relevant and sufficient reasons" і, зрештою, від вимог юридичної визначеності [29].

У цьому контексті юридична визначеність тісно пов'язана з динамічним характером контролю обмеження свободи. Часовий вимір є критично важливим: те, що могло бути достатнім на початку, не гарантує законності продовження тримання під вартою надалі, якщо суд не демонструє оновлення фактичної основи підстав і не пояснює, чому ризики не зменшилися [8; 23]. Саме тому стандарт юридичної визначеності має включати вимогу до "оновленого обґрунтування" при кожному продовженні строку: суд повинен показати, що рішення є наслідком актуальної оцінки фактів, а не інерційного продовження попередньої позиції [23; 28; 29].

Отже, "якість закону" і юридична визначеність у застосуванні запобіжних заходів слугують фундаментальними запобіжниками від свавілля і одночасно критеріями легітимності обмеження свободи. Їх забезпечення вимагає не лише належного нормативного регулювання, а й практики індивідуалізованого, доказово підкріпленого та структурованого мотивованого судового контролю. Лише за таких умов запобіжні заходи виконують свою процесуальну функцію забезпечення дієвості провадження, не перетворюючись на інструмент непрямого покарання або формального адміністративного управління свободою людини [2; 3; 23; 30].

Обґрунтована підозра є первинною та базовою передумовою правомірності обмеження свободи у кримінальному провадженні, оскільки саме вона відмежовує допустиме застосування запобіжних заходів від свавільного позбавлення свободи. Її значення полягає в тому, що будь-яке рішення про затримання або тримання під вартою не може ґрунтуватися на припущеннях, загальних характеристиках особи чи абстрактному "інтересі правосуддя", а повинно спиратися на фактичні дані, достатні для висновку про ймовірну причетність особи до інкримінованого діяння. Саме тому обґрунтована підозра виступає першим фільтром, який забезпечує несвавільність втручання у свободу та задає нижню межу доказової визначеності, без якої будь-які подальші міркування про ризики, пропорційність чи альтернативність стають юридично неспроможними [4; 23].

У національній моделі запобіжних заходів обґрунтована підозра закріплена як складова двоєдинної підстави застосування запобіжного заходу поряд із наявністю ризиків [3]. Така конструкція означає, що обмеження свободи не може бути "реакцією на ризики" у відриві від фактичної основи інкримінованого діяння: ризики є вторинним, прогностичним елементом, а обґрунтована підозра — первинним, фактичним ядром легітимності втручання. У цьому сенсі обґрунтована підозра виконує гарантійну функцію: вона не дозволяє підмінити кримінально-процесуальні стандарти управлінською доцільністю та стримує спокусу застосовувати тримання під вартою як інструмент "процесуальної зручності" або превентивної ізоляції [3; 30].

Конвенційний зміст поняття "обґрунтована підозра" розкрито у практиці ЄСПЛ, яка послідовно виходить із того, що цей стандарт вимагає наявності фактів або інформації, здатних переконати об'єктивного спостерігача в тому, що особа могла вчинити правопорушення. У справі «Нечипорук і Йонкало проти України» Суд сформулював підхід, який став орієнтиром для національної практи-

ки: обґрунтованість підозри є ключовим елементом захисту від свавільного затримання та тримання під вартою і не може зводитися до формального посилання на підозру як процесуальний статус [26]. Із цього випливає дві практично важливі вимоги: по-перше, має існувати певний доказовий мінімум, по-друге, цей мінімум має бути перевірюваним у судовому контролі — суд повинен оцінити, чи здатна сукупність представлених даних об'єктивно підтвердити ймовірність причетності особи до інкримінованого діяння [23; 26].

Наукова доктрина в Україні конкретизує цей стандарт через категорію стандартів доказування та підкреслює, що "обґрунтована підозра" є найнижчим стандартом у кримінальному процесі, який не тотожний доведеності винуватості та не вимагає повноти доказів, достатньої для обвинувального вироку. Водночас "найнижчий" не означає "довільний": підозра не може ґрунтуватися на інтуїції, загальних міркуваннях або припущеннях про типову поведінку; вона повинна мати фактичну основу, яка відтворюється у процесуальних документах та може бути раціонально оцінена судом [15; 8]. Відтак коректне застосування цього стандарту полягає у збереженні балансу: з одного боку — недопущення необґрунтованого обмеження свободи, з іншого — розуміння, що на початкових стадіях розслідування доказова картина може бути неповною, а тому не може вимагатися "вироковий" рівень доведення [15; 8].

Для забезпечення юридичної визначеності у застосуванні запобіжних заходів ключовим є те, як суд операціоналізує стандарт обґрунтованої підозри у своїй аргументації. Йдеться не про встановлення винуватості, а про перевірку того, чи є підозра фактичною, конкретною та пов'язаною з диспозицією кримінально-правової норми, а не декларативною. Саме тому судові рішення має фіксувати, які саме факти або джерела інформації покладено в основу висновку про обґрунтованість підозри, якою є їх сукупність і чому вона відповідає порогу "об'єктивного спостерігача" [23; 26]. За відсутності такого аналізу підозра перетворюється на процесуальну фікцію, а позбавлення свободи — на свавільне втручання, що суперечить логіці верховенства права [23].

Особливого значення набуває питання "динамічності" обґрунтованої підозри в контексті тривалого тримання під вартою та продовження строків. Якщо на початковому етапі розслідування достатнім може бути мінімальний доказовий поріг, то з плином часу вимоги до обґрунтованості підстав мають зростати, оскільки держава повинна демонструвати, що обмеження свободи спирається на актуальну та розвинену доказову основу, а не на інерційне повторювання первинних формулювань. Саме такий підхід підтримується у вітчизняній доктрині щодо "обґрунтованої підозри" як підстави не лише для обрання, а й для продовження строків запобіжного заходу [8]. Воєнний стан, хоча й підвищує ризики неналежної поведінки, не змінює природи цього стандарту: обґрунтована підозра залишається первинним бар'єром від свавілля, а отже, потребує не зниження, а посилення доказової дисципліни та судового контролю, щоб запобігти перетворенню запобіжних заходів на засіб "процесуальної превенції" без належного фактичного підґрунтя [10; 16; 31].

Отже, обґрунтована підозра як перший (базовий) фільтр правомірності обмеження свободи має дві взаємопов'язані характеристики: вона встановлює мінімальний доказовий поріг, необхідний для будь-якого позбавлення свободи, і водночас визначає межі судової дискреції, забороняючи "компенсувати" дефіцит фактів припущеннями або загальними міркуваннями. Реалізація цього стандарту вимагає від суду структурованої оцінки фактичної основи підозри та її відповідності конвенційному порогу "об'єктивного спостерігача", що є необхідною передумовою для подальшої оцінки ризиків, пропорційності та альтернативності запобіжних заходів [23; 26; 8; 15].

Ризики, що обґрунтовують застосування запобіжного заходу, мають прогностичну природу й виступають другою складовою підстави обмеження свободи поряд із обґрунтованою підозрою. Їх особливість полягає в тому, що на відміну від підозри, яка спирається на факти минулого (ймовірна причетність до інкримінованого діяння), ризики відображають оцінку майбутньої поведінки підозрюваного (обвинуваченого) та її потенційного впливу на кримінальне провадження. Саме тому ризики не можуть презюмуватися або виводитися автоматично з тяжкості обвинувачення чи загальних припущень про типову поведінку особи: прогностичність не означає довільність, а навпаки вимагає підвищеної доказової дисципліни та структурованої аргументації [3; 23].

Національне законодавство закріплює ризики як конкретизований перелік можливих форм протидії кримінальному провадженню (переховування, знищення чи спотворення доказів, незаконний вплив на учасників провадження, інше перешкоджання, продовження злочинної діяльності тощо), які мають бути доведені стороною обвинувачення в межах судового контролю [3]. Такий підхід формально створює основу юридичної визначеності, однак сам перелік ризиків не усуває головної методологічної проблеми: ризик є ймовірністю, а отже, предметом доказування стає не факт учиненої дії, а обґрунтованість прогнозу про високу ймовірність її вчинення у разі незастосування або недостатності менш інвазивних заходів. Це зумовлює необхідність відмежувати "реальний ризик"

від "уявного ризику", що часто виникає через шаблонне посилання на закон без індивідуалізації фактичних підстав [23; 28; 29].

Конвенційний стандарт, відтворений у практико-орієнтованих роз'ясненнях щодо статті 5 ЄКПЛ, вимагає, щоб підстави тримання під вартою були "релевантними і достатніми", тобто такими, що спираються на конкретні обставини, які підлягають перевірці та оцінці судом [23]. У справах проти України ЄСПЛ послідовно критикує практику, коли національні суди повторюють формальні підстави без пояснення, як саме особа може вплинути на свідків, знищити докази або перешкоджати провадженню, або коли мотивування зводиться до загальних посилань на тяжкість обвинувачення чи "можливість" ухилення без конкретних фактів. Зокрема, у справі «Темченко проти України» Суд вказав на відсутність пояснення щодо механізму можливого незаконного впливу або перешкоджання, що зробило підстави тримання під вартою фактично формальними [28]. У справі «Харченко проти України» наголошено на системній проблемі повторювання стандартних формул і відсутності реальної оцінки альтернатив, що свідчить про дефіцит індивідуалізації ризиків і підміну доказування припущеннями [29]. Така практика демонструє, що ризики, будучи прогностичною категорією, є найбільш "вразливим місцем" для формалізму, а тому потребують найбільш жорстких вимог до конкретизації.

Вітчизняна доктрина підкреслює, що доказування правомірності обмеження прав людини у судовому розслідуванні має будуватися на зрозумілих і відтворюваних критеріях, де прогностичні висновки про ризики повинні бути інструментально прив'язані до фактичних даних (поведінка особи, її зв'язки, ресурси, попередні спроби ухилення, характер комунікації з учасниками провадження, доступ до доказів, контекст вчинення діяння тощо) [3]. Інакше кажучи, ризик має мати доказову "опору", яка дозволяє суду не лише погодитися або відмовити, а мотивовано показати причинно-наслідковий зв'язок між конкретними даними й висновком про необхідність обмеження свободи. Важливо, що така вимога одночасно виконує гарантійну і дисциплінуючу функцію: вона не допускає заміни доказування гіпотезами та знижує простір для зловживань процесуальними інструментами з боку сторони обвинувачення [16; 30].

Практичний зміст заборони шаблонів полягає у необхідності мінімального стандарту конкретизації для кожного заявленого ризику. Якщо сторона обвинувачення посилається на ризик переховування, вона має показати, чому саме в цій справі й для цієї особи існує висока ймовірність втечі (а не "теоретична можливість"), і чому менш інвазивні обмеження (наприклад, застава чи інші заходи контролю) не можуть нейтралізувати цей ризик [23; 31]. Якщо заявлено ризик впливу на свідків або потерпілих, необхідно конкретизувати, кого саме і яким способом може бути здійснено вплив, які дані на це вказують і чому існує реальність такого сценарію, а не абстрактна можливість [28; 29]. Якщо йдеться про ризик знищення чи спотворення доказів, слід показати, які саме докази є "вразливими", який доступ до них має особа та чому цей доступ не може бути обмежений іншими процесуальними засобами. Така логіка конкретизації є необхідною умовою того, щоб прогностична категорія ризику залишалася юридично контрольованою, а не перетворювалася на універсальне виправдання ізоляційного запобіжного заходу [23; 30].

Окремим виміром прогностичності є питання продовження строків тримання під вартою. Тут ризики мають оцінюватися як змінні: суд не може механічно переносити первісні ризики на весь період обмеження свободи без перевірки того, чи вони зберігаються, чи зменшилися або чи з'явилися нові. Саме тому повторювання тих самих аргументів упродовж тривалого часу без оновлення фактичної основи є несумісним із конвенційним стандартом достатності підстав і суперечить вимогам верховенства права [23; 28; 29]. У цьому сенсі заборона шаблонів стосується не лише первісного обрання запобіжного заходу, а й кожного наступного рішення про продовження: судові рішення має бути результатом актуальної оцінки, а не інерційного підтвердження попередньої позиції.

Воєнний стан посилює значення належного доказування ризиків, оскільки об'єктивно розширює спектр можливостей ухилення чи перешкоджання провадженню, однак не легітиміє автоматизму. Навпаки, підвищені ризики у воєнний час вимагають більшої доказової конкретизації, щоб запобігти перетворенню загального контексту на універсальну підставу для тримання під вартою [10; 31]. Звідси випливає, що воєнний стан може бути релевантним фактором оцінки ризиків лише тоді, коли він індивідуалізований щодо конкретної справи (територіальні умови, доступ до окупованих територій, характер зв'язків, специфіка інкримінованого діяння тощо), а не використовується як загальна формула виправдання [10; 16; 31].

Отже, ризики як прогностична підстава застосування запобіжних заходів мають доводитися як реальна, фактично підкріплена ймовірність конкретної поведінки, здатної перешкодити кримінальному провадженню. Їх правомірне використання вимагає від сторони обвинувачення доказової конкретизації, а від суду — структурованої перевірки та мотивованого висновку, який відображає

причинно-наслідковий зв'язок між встановленими обставинами та необхідністю саме такого ступеня обмеження свободи, включно з оцінкою альтернатив. Заборона шаблонів у цій сфері є не стилістичною вимогою, а ключовим інструментом верховенства права, що запобігає свавіллю та забезпечує контрольованість дискреції при позбавленні свободи [23; 28; 29; 30; 31].

Пропорційність і альтернативність у виборі запобіжного заходу становлять змістове "ядро" верховенства права в тій частині, де суд переходить від встановлення формальної наявності підстав (обґрунтована підозра та ризику) до визначення інтенсивності втручання у право на свободу та особисту недоторканність. Якщо обґрунтована підозра та ризику відповідають на питання "чи допустиме в принципі втручання?", то пропорційність та альтернативність відповідають на питання "яким має бути ступінь цього втручання, щоб воно залишалось необхідним і несвавільним?" [2; 7; 23]. У цьому сенсі верховенство права вимагає не лише юридичної визначеності й контролю дискреції, а й мінімізації втручання у свободу: тримання під вартою не може бути "природною" або "першою" реакцією держави, оскільки позбавлення свободи є найбільш інтенсивним видом процесуального примусу й має застосовуватися лише тоді, коли менш інвазивні засоби є очевидно недостатніми для досягнення процесуальної мети [30; 23].

Пропорційність як процесуально-правовий стандарт означає співмірність між легітимною метою запобіжного заходу та обраним обсягом обмежень прав особи. На практичному рівні це потребує триєдиного аналізу: придатності (чи здатен обраний захід нейтралізувати конкретний ризик), необхідності (чи існують менш обтяжливі заходи, які можуть досягти тієї самої мети), та співмірності у вузькому сенсі (чи не є втручання надмірним щодо індивідуальних обставин справи та особи) [2; 7]. Такий підхід впливає з доктринального розуміння верховенства права як запобіжника свавільної дискреції та як гарантії того, що держава не використовує процесуальний примус "понад необхідне" [2; 7]. Для запобіжних заходів це означає, що суд має не просто констатувати ризику, а оцінити, чи саме тримання під вартою є оптимальним і мінімально необхідним інструментом їх нейтралізації, чи ж заявлені ризику можуть бути адекватно нівельовані іншими засобами процесуального контролю.

Альтернативність є практичним продовженням пропорційності та одночасно самостійною вимогою верховенства права у виборі запобіжного заходу. Її зміст полягає в тому, що суд зобов'язаний розглядати реальну можливість застосування менш інвазивних запобіжних заходів (застава, особисте зобов'язання, особиста порука, домашній арешт тощо) та мотивовано пояснити, чому вони є недостатніми в конкретній ситуації [23; 31]. Альтернативність не може бути формальною "згадкою" у резолютивній частині або стандартною фразою про "неефективність інших заходів". Вона вимагає індивідуалізованої оцінки, де кожен ризик має бути "порівняний" з потенційним набором менш обтяжливих механізмів контролю, а судові рішення має демонструвати логіку відбору саме того заходу, який найменше обмежує свободу при збереженні процесуальної дієвості [23; 30].

Потреба такої аргументації прямо пов'язана з конвенційними стандартами: позбавлення свободи у контексті статті 5 ЄКПЛ повинно бути несвавільним і виправданим "релевантними та достатніми" підставами, а судовий контроль має включати оцінку, чи є тримання під вартою необхідним у світлі можливих альтернатив [23]. Якщо альтернативи не розглянуті або відхилені без фактичних аргументів, позбавлення свободи набуває рис надмірності, навіть коли підозра і ризику формально наявні. Саме тому ЄСПЛ у справах проти України акцентує, що повторювання стандартних підстав і відсутність аналізу альтернатив упродовж тривалого періоду тримання під вартою підриває вимогу достатності підстав та веде до конвенційних порушень [29; 28]. Отже, альтернативність є частиною гарантійної природи верховенства права: вона запобігає перетворенню тримання під вартою на "універсальний засіб" забезпечення провадження.

З доктринальної точки зору пропорційність і альтернативність повинні розглядатися у зв'язку з природою заходів забезпечення кримінального провадження як системного інституту процесуального примусу. Оскільки запобіжні заходи — лише частина ширшої системи забезпечувальних заходів, їх застосування має підпорядковуватися загальній логіці: мета не виправдовує будь-яких засобів, а ефективність повинна досягатися за умови мінімізації обмежень прав і свободи [30]. Цей підхід особливо важливий у практиці, де існує ризик "процесуального автоматизму": суд може сприймати тяжкість інкримінованого діяння або загальну небезпеку ситуації як достатній аргумент на користь ізоляційного заходу. Однак верховенство права вимагає, щоб тяжкість правопорушення не підміняла собою аналіз пропорційності, а індивідуальні обставини (соціальні зв'язки, стан здоров'я, поведінка до й після повідомлення про підозру, наявність постійного місця проживання, характер ризиків) були включені в логіку вибору заходу як параметри співмірності [23; 31].

Особливого значення питання пропорційності та альтернативності набуває в умовах воєнного стану. Воєнний контекст об'єктивно може підсилювати окремі ризику, однак він не скасовує принципу мінімального втручання. Навпаки, зростання процесуальних ризиків і підвищена "спокуса"

застосовувати ізоляційні заходи потребують посиленого судового контролю за пропорційністю: суд має не лише констатувати контекст, а показати, як саме він впливає на конкретні ризики у конкретній справі, і чому саме менш інвазивні альтернативи є недостатніми [10; 31]. У цьому аспекті пропорційність працює як запобіжник від "контекстуальної легітимації" надмірного втручання, коли загальні обставини підмінюють індивідуальну оцінку.

Отже, пропорційність і альтернативність є змістовним ядром верховенства права у виборі запобіжного заходу, оскільки вони перетворюють судові рішення про обмеження свободи на раціонально контрольований акт, побудований на мінімізації втручання, індивідуалізації та доказовій аргументації. Їх дотримання означає, що навіть за наявності підозри й ризиків суд зобов'язаний обрати такий захід, який є достатнім для забезпечення процесуальної мети та водночас найменш обтяжливим для свободи особи. Саме ця логіка відповідає призначенню запобіжних заходів як інструменту забезпечення, а не покарання, і забезпечує реальне, а не формальне втілення верховенства права у кримінальному провадженні [2; 23; 30; 31].

Динамічний контроль тримання під вартою є необхідним запобіжником проти "інерції" підстав, оскільки впливає з конвенційної природи права на свободу: позбавлення свободи є допустимим лише настільки, наскільки воно залишається необхідним і несвавільним у конкретних фактичних обставинах, які з часом змінюються [23; 4].

Початкове рішення про застосування тримання під вартою може спиратися на мінімально достатні фактичні дані та первинну оцінку ризиків, однак із плином часу держава повинна демонструвати, що підстави обмеження свободи не "консервуються", а проходять регулярну перевірку на актуальність і переконливість. Саме така логіка впливає зі змісту статті 5 Конвенції та конвенційно-орієнтованих роз'яснень щодо неї, які наголошують на значенні реальної судової перевірки підстав тримання під вартою та вимоги до достатності мотивів у контексті тривалості обмеження свободи [23; 29].

Одним із найбільш критикованих ЄСПЛ дефектів національної практики є інерційне продовження тримання під вартою, коли суди відтворюють ті самі формули ризиків і загальні міркування без наведення нових або актуалізованих фактичних підстав. У справі «Темченко проти України» Суд фактично розмежував первинну обґрунтованість застосування тримання під вартою та подальшу обґрунтованість його продовження, підкресливши, що на певному етапі одних і тих самих доводів стає недостатньо і необхідна їхня фактична конкретизація, натомість національні суди обмежилися повторюванням попередніх аргументів [28]. У справі «Рітиков проти України» Суд, оцінюючи якість національного мотивування, знову актуалізував вимогу уникати шаблонності й забезпечувати реальну оцінку збереження ризиків та перевірку можливості досягнення процесуальної мети менш інвазивними засобами [27]. Практичний висновок полягає в тому, що для конвенційної достатності підстав тримання під вартою недостатньо перерахувати ризики чи послатися на тяжкість підозри: необхідно щоразу показувати, чому саме на відповідному етапі ці ризики залишаються реальними, і чому саме на цьому етапі альтернативи є неефективними [23; 28; 27].

Для мінімізації "інерції" підстав пропонується авторський тест оновлення, який дисциплінує як сторону обвинувачення, так і суд, переводячи продовження тримання під вартою у формат перевірюваного стандарту. Його логіка полягає в тому, що кожне клопотання про продовження має бути не повторенням, а оновленою аргументацією, тоді як судові рішення має бути результатом актуальної оцінки, а не автоматичного підтвердження попередньої позиції. З боку обвинувачення тест оновлення передбачає подання оновленого фактичного контуру підозри: які процесуальні дії проведено, які дані підтверджено чи уточнено, чи не з'явилися обставини, що послаблюють початкову підозру, та чому подальше обмеження свободи залишається пов'язаним із легітимною процесуальною метою, а не підміняє її [8; 15; 3]. Щодо кожного заявленого ризику мають бути наведені актуальні індикатори, які підтверджують його збереження, а також показано, що змінилося після попереднього рішення і як це впливає на інтенсивність ризику. Окремою складовою є тест альтернативності у динаміці: чому саме на цьому етапі не можуть спрацювати менш інвазивні заходи контролю або їх комбінація та які альтернативи реально оцінювалися. Важливим елементом є й часовий параметр: чому необхідне продовження саме на заявлений строк, які процесуальні дії плануються у цей період і чому їх неможливо забезпечити без подальшого тримання під вартою. Суд при продовженні строків має перевірити, чи існує оновлена фактична база, а не сукупність загальних тверджень, чи кожен ризик має причинно-наслідковий зв'язок із конкретними даними справи, чи альтернативи оцінені змістовно, а не формально, і чи тримання під вартою не набуває характеру інерційної практики, несумісної з верховенством права [23; 28; 27].

Запобіжники від зловживань процесуальними правами й повноваженнями у detenційних рішеннях становлять самостійну умову реалізації верховенства права, оскільки саме у сфері позбавлення свободи наслідки недобросовісного або маніпулятивного використання процесуальних

інструментів є найбільш інтенсивними та часто — незворотними. У такому контексті зловживання проявляється не лише як порушення “етики процесу”, а як фактор, здатний трансформувати законну за формою процедуру на механізм свавільного втручання у свободу особи. Тому контроль за зловживаннями має бути інтегрований у судовий контроль за обґрунтованістю підозри, доведенням ризиків, пропорційністю та альтернативністю, а також у перевірку дотримання правової визначеності та мотивованості судового рішення [2; 7; 23].

Ризик зловживань у detenційних рішеннях має кілька типових “процесуальних конфігурацій”. По-перше, це ситуації, коли сторона обвинувачення намагається замістити доказування підстав тримання під вартою риторичними конструкціями, що апелюють до тяжкості підозри, суспільного резонансу чи загальної небезпеки, не забезпечуючи фактичної конкретизації підозри та ризиків. Такі практики, навіть якщо формально узгоджуються з процесуальною формою клопотання, підривають вимогу “релевантних і достатніх” підстав, оскільки фактично підмінюють доказування припущеннями [23; 28; 29]. По-друге, це “інерційне” відтворення однакових аргументів при кожному продовженні строку тримання під вартою без оновлення фактів і без демонстрації, що держава здійснює активні слідчі дії та підтримує актуальність підстав обмеження свободи. Така інерція нерідко маскує процесуальну бездіяльність або прагнення забезпечити утримання особи під контролем держави без належного обґрунтування, що несумісно з вимогами верховенства права [23; 28; 27]. По-третє, зловживання може набувати форми маніпуляції альтернативністю: формальна згадка про “неможливість застосування більш м’яких заходів” без аналізу конкретних альтернатив і без оцінки їх здатності нейтралізувати заявлені ризики фактично перетворює альтернативність на фікцію й веде до надмірного втручання у свободу [23; 31].

У доктринальному вимірі зловживання процесуальними правами й повноваженнями розглядається як явище, що руйнує функціональне призначення процесуальної форми, оскільки використовує її не для забезпечення справедливості й законності, а для досягнення результату “будь-якою ціною”. В умовах detenційних рішень особливого значення набуває розуміння того, що процесуальна форма застосування запобіжних заходів існує саме як гарантійний механізм: її призначення полягає у тому, щоб обмежити дискрецію сторони обвинувачення та забезпечити суду можливість перевірити фактичну основу і необхідність втручання у свободу [30]. Тому будь-які практики, що підмінюють доказування стереотипними формулами або зводять судовий контроль до формального погодження з клопотанням, мають оцінюватися як ризик зловживання процесуальними інструментами, навіть якщо вони не завжди виражаються у прямому порушенні конкретної процесуальної норми [16; 30].

Центральним запобіжником від зловживань є суд як суб’єкт, який має не просто “санкціонувати” обмеження свободи, а здійснити змістовну перевірку підстав і способу їх доведення. Судовий контроль у detenційних рішеннях має виконувати роль процесуального фільтра, який не допускає, щоб свобода особи обмежувалася через дефіцит фактів, прогностичні припущення без доказової опори або через процесуальні маніпуляції щодо альтернатив. У цьому сенсі мотивованість і перевірюваність ухвали є не стилістичними якостями судового акта, а гарантійними елементами верховенства права: лише структурована аргументація, яка показує фактичну основу підозри, причинно-наслідковий зв’язок ризиків із конкретними даними та логіку відхилення альтернатив, здатна мінімізувати простір для зловживань і забезпечити ефективність апеляційного контролю [23; 22; 31]. Власне тому судовий контроль у забезпеченні допустимого доказування слід розглядати як інституційний механізм, який одночасно гарантує справедливість процесу і стримує недобросовісне використання процесуальних можливостей, що особливо важливо у рішеннях про позбавлення свободи [22].

Окремий вимір запобігання зловживанням стосується умов воєнного стану, коли посилення загроз і збільшення процесуальних ризиків створюють додатковий простір для “контекстуальної легітимації” надмірного примусу. У таких умовах посилення на загальний воєнний контекст не може замінити індивідуалізованого доказування, а саме зростання ризиків повинно супроводжуватися підвищенням вимог до обґрунтування і контролю, інакше небезпека зловживань перетворюється з потенційної на системну [10; 31]. Отже, ефективні запобіжники від зловживань у detenційних рішеннях мають комплексний характер: вони включають доказову дисципліну сторони обвинувачення, заборону шаблонних конструкцій, реальну альтернативність, динамічний контроль підстав і, головне, змістовний судовий контроль, здатний забезпечити несвавільність обмеження свободи як практичне втілення верховенства права [23; 30; 31].

Висновки. Узагальнення проведеного аналізу дає підстави для висновку, що реалізація верховенства права у практиці застосування запобіжних заходів має розглядатися як операційний стандарт судового контролю за обмеженням свободи, а не як декларативна засаднича формула. У цій сфері верховенство права проявляється насамперед у вимогах несвавільності, юридичної

визначеності, пропорційності та ефективної контрольованості detenційних рішень, оскільки саме вони забезпечують баланс між завданнями кримінального переслідування і гарантіями права на свободу та особисту недоторканність. Вирішальним є те, що судовий контроль має бути змістовним: він повинен перетворювати твердження сторони обвинувачення на перевірювану систему фактичних і правових аргументів, унеможливаючи заміну доказування припущеннями або шаблонними конструкціями.

Ключовою передумовою правомірності обмеження свободи є обґрунтована підозра як первинний фільтр легітимності втручання. Її функція полягає у відмежуванні допустимого позбавлення свободи від свавільного, а коректне застосування потребує судової перевірки фактичної основи підозри за конвенційним порогом "об'єктивного спостерігача", без ототожнення підозри з доведеністю вини. Другою складовою є ризики як прогностична підстава, що вимагає підвищеної доказової дисципліни: кожний заявлений ризик має бути конкретизований фактичними індикаторами та причинно-наслідковим зв'язком із обставинами справи, а судові рішення повинні відповідати стандарту релевантних і достатніх підстав, виключаючи формальне повторювання загальних аргументів. Надмірність втручання у свободу запобігається через пропорційність і реальну альтернативність, які зобов'язують суд не лише встановити підстави обмеження свободи, а й обрати мінімально необхідний захід та вмотивовано пояснити непридатність менш інвазивних альтернатив для нейтралізації доведених ризиків. Окремого значення набуває динамічний контроль тримання під вартою: підстави, достатні на початку, з часом можуть стати недостатніми, а продовження строків має ґрунтуватися на оновлених фактичних даних, а не на інерційних формулюваннях. Нарешті, запобігання зловживанням процесуальними правами й повноваженнями у detenційних рішеннях є системним елементом верховенства права, оскільки саме у сфері позбавлення свободи будь-яка маніпуляція процесуальною формою перетворюється на ризик свавільного втручання у фундаментальне право.

Практичні рекомендації для уніфікації та підвищення якості судової практики доцільно сформулювати як алгоритм мінімальних стандартів для рішень про застосування та продовження запобіжних заходів. По-перше, у мотивувальній частині ухвали слідчого судді має бути виокремлено окремий блок оцінки обґрунтованої підозри із зазначенням сукупності фактичних даних, що підтверджують її порогову обґрунтованість, із чітким застереженням про недопустимість підміни цього стандарту доведеністю вини. По-друге, щодо кожного ризику має бути наведено конкретні індикатори, які підтверджують його реальність, а не гіпотетичність; загальні формули або посилання на тяжкість підозри як універсальний аргумент мають розглядатися як недостатні. По-третє, суд має обов'язково здійснювати тест пропорційності й альтернативності: вказувати, які менш інвазивні заходи розглядалися, чому вони не здатні нейтралізувати доведені ризики, та чому обраний захід є мінімально необхідним. По-четверте, при продовженні строків тримання під вартою має застосовуватися "тест оновлення": сторона обвинувачення повинна подати оновлені фактичні підстави підозри й ризиків, а суд — відобразити у рішенні актуальну оцінку, а не повторювання попередніх доводів; окремо має бути обґрунтований часовий параметр продовження з прив'язкою до конкретних процесуальних дій. По-п'яте, в умовах воєнного стану загальний контекст підвищених загроз може враховуватися лише за умови його індивідуалізації щодо конкретної справи й особи; він не може замінити доказування підозри, ризиків і пропорційності та не звільняє суд від обов'язку аналізу альтернатив. По-шосте, для мінімізації зловживань і формалізму доцільним є використання стандартизованої структури мотивувальної частини ухвали (підозра → ризики → альтернативи → пропорційність → строки/оновлення), що підвищує перевірюваність судового рішення та ефективність апеляційного контролю.

З огляду на наведене, удосконалення практики застосування запобіжних заходів має відбуватися не шляхом розширення репресивних інструментів, а шляхом підвищення якості судового контролю та доказової дисципліни, що забезпечує реальне, а не формальне втілення верховенства права у сфері обмеження свободи особи й сприяє формуванню єдиної та конвенційно сумісної національної практики.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Верховенство права в діяльності правоохоронних органів. Доктринальні проблеми, інтегративний аналіз законодавства та практики його застосування: монографія / В. Тертишник, Т. Батраченко, В. Ченцов, О. Сачко, І. Єфімова, В. Юрчишин, П. Юрчишин, С. Микитюк, О. Тертишник, А. Минєєв, О. Розгон, І. Сухацька, О. Хорошун; за заг. ред. д-ра юрид. наук, професора В. Тертишника. Київ: Алерта, 2025. 536 с.
2. Верховенство права: доповідь, схвалена Венеційською Комісією на 86-му пленарному засіданні, Венеція, 25–26 берез. 2011 р. *Право України*. 2011. № 10. С. 168–184. URL: <https://pravoua.com.ua/uk>.

3. Гловюк І.В., Завтур В.А., Зіньковський І., Павлик Л. Доказування правомірності обмеження прав людини в Україні у досудовому розслідуванні. *Social and Legal Studios*. 2024. № 7 (2). С. 130–139. DOI: 10.32518/sals2.2024.130.
4. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод: прийнята 04.11.1950 р. Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004.
5. Конституція України : прийнята 28 черв. 1996 р. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>.
6. Марцеляк О.В., Погорецький М.А., Прилуцький С.В. Науково-правовий висновок щодо питань відповідальності суддів у контексті відповідності конституції України положень пункту 6 частини першої, пунктів 2, 13 частини другої, частини третьої статті 3 Закону України «Про очищення влади» від 16 вересня 2014 року № 1682-VII. *Вісник кримінального судочинства*. 2015. № 2. С. 249–263. URL: https://vkslaw.knu.ua/images/verstka/2_2015_Na_dopomogu_yrustam_1.pdf.
7. Мірило правовладдя. Дослідження № 711/2013, ухвалено Венеційською Комісією на 106-му пленарному засіданні 11–12.03.2016 р. *Council of Europe*. URL: [https://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-AD\(2016\)007-ukr](https://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-AD(2016)007-ukr) або [https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD\(2016\)007-ukr](https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD(2016)007-ukr).
8. Нор В.Т., Шевчук М.І. Обґрунтована підозра як підстава для обрання запобіжного заходу та продовження його строків: практика європейського суду з прав людини та українські реалії. *Право і суспільство*. 2019. № 6, ч. 2. С. 173–187. DOI: 10.32842/2078-3736-2019-6-2-28. URL: http://pravoisuspilstvo.org.ua/archive/2019/6_2019/part_2/30.pdf.
9. Погорецький М.А. Верховенство права у кримінальному процесуальному доказуванні: методологія та практика застосування. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2025. Т. 32. № 3. С. 275–299. DOI: <https://doi.org/10.31359/19930909.2025.32.3.275>.
10. Погорецький М.А. Воєнний кримінальний процес: новели КПК та виклики правам людей. *Кримінальне судочинство: сучасний стан та перспективи розвитку: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф.* (Київ, 2 трав. 2024 р.) / [редкол.: В.В. Черней, С.Д. Гусарев, С.С. Чернявський та ін.]. Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2024. С. 305–309. URL: <https://elar.navs.edu.ua/handle/123456789/37823>.
11. Погорецький М.А. Докази у кримінальному процесі: проблемні питання. *Часопис Національного університету «Острозька академія». Серія «Право»*. 2011. № 1 (3). URL: <https://lj.oa.edu.ua/articles/2011/n1/11pmappp.pdf>.
12. Погорецький М.А. Затримання підозрюваного: проблеми обґрунтування рішення. *Юрид. радник*. 2007. № 6 (20). С. 92–97. URL: <http://yurradnik.com.ua>.
13. Погорецький М.А. Конституційне право людини на свободу та особисту недоторканість і його реалізація у кримінальних провадженнях. *Конституція України: первісний вимір 25-річного досвіду державотворення та правотворення. Тези доповідей Міжнар. наук.-практ. конф.* (м. Київ, 23 червня 2021 р.). Київ. ФОП Кішка І.В. 2021. С. 392–397.
14. Погорецький М. Кримінальна відповідальність суддів за постановлення неправосудного рішення (ст. 375 КК України). *Юридичний вісник України*. 2015. № 23 (1040). С. 6–7. URL: <https://yv.com.ua>.
15. Погорецький М.А., Міцкан О.А. Стандарт доказування «обґрунтована підозра» у практиці Європейського суду з прав людини: вплив на вітчизняну правозастосовну практику. *Актуальні проблеми кримінального судочинства*. 2019. № 1. С. 37–49. URL: <https://vkslaw.com.ua/index.php/journal/article/view/165/142>.
16. Погорецький М.А. Новели Кримінального процесуального кодексу України в період воєнного стану: проблемні питання. *Право і суспільство*. 2025. № 3. Т. 2. С. 248–262. DOI: <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2025.3.2.35>. URL: http://pravoisuspilstvo.org.ua/archive/2025/3_2025/part_2/37.pdf.
17. Погорецький М.А. Обґрунтування рішень про застосування примусових заходів у кримінальних справах про організовану злочинність. *Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика)*. Київ, 2007. № 15. С. 3–14. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/boz_2007_15_1.
18. Погорецький М.А. Поняття кримінально-процесуальних гарантій. *Часопис Національного університету «Острозька академія». Серія «Право»*. 2014. № 2 (10). URL: <https://lj.oa.edu.ua/articles/2014/n2/14pmapkh.pdf>.
19. Погорецький М.А., Польовий О.Л., Яновська О.Г. Гарантії суддівської незалежності при притягненні суддів до юридичної відповідальності: монографія. Київ : ВД «Дакор», 2014. 308 с. URL: <https://ir.library.knu.ua/handle/15071834/8488>.
20. Погорецький М.А. Притягнення суддів до кримінальної відповідальності за ст. 375 КК України: проблемні питання матеріального та процесуального права. *Вісник кримінального судочинства*. 2015. № 2. С. 223–234. URL: https://vkslaw.knu.ua/images/verstka/2_2015_Pogoretskyi.pdf.

21. Погорецький М.А., Старенький О. С. Здійснення кримінального провадження щодо народних депутатів: окремі проблемні питання. *Вісник кримінального судочинства*. 2017. № 2. С. 79–90. URL: https://vkslaw.knu.ua/images/verstka/2_2017_Pogoretskyi_Starenkyi.pdf.
22. Погорецький М.А. Судовий контроль у забезпеченні справедливого та допустимого доказування в кримінальному процесі України. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2025. № 4. Ч. 3. С. 269–279. DOI: <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2025.04.3.40>. URL: <https://app-journal.in.ua/wp-content/uploads/2025/08/42-2.pdf>.
23. Посібник із застосування статті 5 Європейської конвенції з прав людини. Право на свободу та особисту недоторканність. Рада Європи. Оновлено 31 груд. 2019 р. Європейський Суд з прав людини. URL: https://www.echr.coe.int/documents/d/echr/Guide_Art_5_UKR.
24. Розслідування кримінальних правопорушень у сфері службової діяльності: навч. посібн. / Погорецький М.А., Сергєєва Д.Б., Топорецька З.М., Черняк А.М. та ін.; за ред. проф. М.А. Погорецького. Київ: Алерта, 2025. 376 с. URL: <https://ir.library.knu.ua/handle/15071834/8265>.
25. Справа «Доронін проти України» (Заява № 16505/02): рішення Європейського суду з прав людини від 19.02.2009 р. Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_663.
26. Справа «Нечипорук і Йонкало проти України» (Заява № 42310/04): рішення Європейського суду з прав людини від 21.07.2011 р. Верховна Рада України. URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_683.
27. Справа «Ритіков проти України» (Заява № 52855/19): рішення Європейського суду з прав людини від 23.05.2024 р.; Остаточне 23.08.2024 р. Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_k39#Text.
28. Справа «Темченко проти України» (Заява № 30579/10): рішення Європейського суду з прав людини від 16.07.2015 р. Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_a83#Text.
29. Справа «Харченко проти України» (Заява № 40107/02): рішення Європейського суду з прав людини від 10.02.2011 р. Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_662.
30. Фаринник В.І. Застосування заходів забезпечення кримінального провадження: теорія та практика : монографія. Київ: Алерта, 2017. 548 с.
31. Хабло О.Ю. Пропорційність у регламентації обмеження права на свободу та особисту недоторканність в умовах воєнного стану. *Кримінальне процесуальне право на сучасному етапі розвитку України: матеріали круглого столу...* Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2023. С. 166–170.
32. Шуило М.Є., Погорецький М.А. Докази і доказування. Кримінально-процесуальний кодекс України. *Науково-практичний коментар: у 2 т. Т. 1* / О.М. Бандурка, Є.М. Блажиський, Є.П. Бурдоль та ін.; за заг. ред. В.Я. Тація, В.П. Пшонки, А.В. Портнова. Харків: Право, 2012. С. 247–308.

Дата першого надходження рукопису до видання: 8.01.2026
Дата прийняття до друку рукопису після рецензування: 26.01.2026
Дата публікації: 2.02.2026